

רק פוליטיקה: המדיניות האנטי-ישראלית של קרן העושר הנורווגית

written by אלי קלוטשטיין | 03.09.2025

ממשלת נורווגיה הקימה בשנת 1990 קרן עושר לאומית, אשר מנצלת את ההכנסות הרבות שצוברת המדינה הנורדית מהפקת נפט לטובת השקעות בחברות בינלאומיות ולמינוף העושר לרווחים גדולים עוד יותר. נורווגיה היא מיצואניות הנפט והגז הגדולות בעולם, והשנייה באירופה אחרי רוסיה. לפיכך היא הצליחה להפוך את קרן הפנסיה הממשלתית שלה לגדולה בעולם, ובאמצעותה היא מחזיקה בממוצע בבעלות של כ-1.5 אחוזים מכל החברות בעולם. היקף העושר שצברה הקרן, לפי ההערכות, נאמד ביותר מ-1.7 טריליון דולר, כך שלפי כל קנה מידה היא סיפור הצלחה בינלאומי גדול.

הקרן עלתה לכותרות החדשות בישראל בחודשיים האחרונים לאחר שהחליטה למשוך את השקעותיה מ-23 חברות בארץ. הפרשה התפוצצה אחרי שפורסם כי הקרן רכשה מניות בחברת מנועי בית-שמש, שעובדת עם חיל האוויר. לאחר שנודע הדבר, התקשורת המקומית געשה. בנוסף פיטרה הקרן כמה ממנהלי ההשקעות החיצוניים שלה שהיו אמונים על התיק הישראלי, והבטיחה כי הטיפול בהשקעות כאלה יעשה מעתה רק בתוך הקרן עצמה.

עד אותה עת הפסיקה הקרן את השקעותיה במהלך כל חודשי המלחמה רק בשתי חברות ישראליות, אך עם פרסום הדברים אמר שר האוצר הנורווגי, ינס סטולטנברג ¹ לשעבר ראש ממשלת נורווגיה, שגם כיהן במשך עשור כמזכ"ל נאט"ו ² כי היא צפויה לחדול מהשקעות בעוד חברות ישראליות.

נכון לאמצע החודש שעבר, בסך הכול הקרן מחזיקה מניות בכארבעים חברות ישראליות, בסכום כולל של כ-1.85 מיליארד דולר. חברות אלה מתעסקות בתחומים כגון בנקאות, היי-טק, צרכנות ותעשייה.

הרקע למהומה בנורווגיה ולהחלטות הקרן הוא מוסרי, לכאורה: הממשלה באוסלו אוהבת לחשוב על עצמה כעל קרן אור אתית בעולם אפל, המובילה את אירופה בתחום זה. לכן אין זה גם פלא שכבר באמצע השנה שעברה היא הייתה חלק מהקבוצה הראשונה של ארצות אירופיות שהצהירה על הכרתה במדינה פלסטינית. הפרשה סביב הקרן כעת, כדברי אחד ממבקרי מדיניות הממשלה, היא "מבחן לדימוי העצמי שלנו וגם לקונצנזוס הפוליטי בעניין מדיניות חוץ המבוססת על מוסר וזכויות אדם".

אלא שמבט מעמיק יותר על ההתרחשויות במדינה הצפונית חושף כי יש גם גורם אחר שמשפיע על ההתנהלות באוסלו: הבחירות המתקרבות במדינה, שעתידות להיערך בשבוע הבא, ב-8 בספטמבר. הממשלה נשלטת כעת בידי קואליציית שמאל בראשות מפלגת הלייבור, ובניגוד לעבר

מדיניות החוץ הנורווגית היא עניין מרכזי במצע הפוליטי של המתחרים על ההנהגה במדינה.

וכך, סוגיית ההשקעות בישראל הפכה לאחד הנושאים החמים על סדר היום, וכך נראות העמדות השונות במפה הפוליטית: ממשלה ימנית תבקש להיטיב את הקשר עם ישראל ולהגביר את ההשקעות בה. ממשלת שמאל תקרא למשיכה מוחלטת של ההשקעות שם עקב הפרת זכויות אדם לכאורה והמלחמה בעזה, וממשלת מרכז כלכלי תפגין עניין בעיקר למקסם את ההשקעות שלה על בסיס כל מקרה ומקרה.

ביוני, כאשר הבחירות עוד נראו הרחק באופק, עלה עניין ההשקעות של הקרן לדיון בבית הנבחרים הנורווגי ("סטורטינג"), והמחוקקים דחו את ההצעה לבחון את האפשרות למשוך את הכספים שהיא מעבירה לחברות ישראליות. יתרה מכך, הם הוסיפו כי בהתאם לקווים המוסריים המנחים שגובשו לקרן, השקעותיה יימשכו רק במקרים שבהם ניתן לקשור את מושא ההשקעה ישירות להפרה של החוק הבינלאומי או זכויות אדם.

אם כן, מדוע התפוצצה סוגיית ההשקעות של הקרן דווקא כעת? יש חשיבות מכרעת לתזמון: לפי ממוצע הסקרים האחרונים באוסלו, מפלגות הימין ² שכוללות את השמרנים, מפלגת "פרוגרס", הליברלים והנוצרים-דמוקרטים ³ זוכות ברוב זעום בבית הנבחרים, רק מושב אחד יותר מהדרוש. כלומר, הממשלה מצויה כעת לכל היותר בשוויון עם מתחריה לקראת הבחירות בשבוע הבא, ובתסריט אפשרי היא גם עלולה להפסיד בקלפי.

ואם לא די בכך, הרי שמפלגת השמאל הסוציאליסטי בנורווגיה הכריזה לפני כשבועיים כי תסכים להיכנס לקואליציה בראשות הלייבור רק אם זו תורה למשוך את כל ההשקעות של קרן הפנסיה הממשלתית מחברות המעורבות, לדבריה, "במלחמה הלא חוקית של ישראל בעזה". ראשי הלייבור דחו לפי שעה את הדרישה הזאת, אך העתיד עדיין לוט בערפל.

תחת הלחץ הזה, לא פלא שראש הממשלה הנורווגי יונס גר סטיורה "הביע חשש" ממעורבותה של ארצו במלחמה בעזה עקב השקעות הקרן, שעמדו במוקד תשומת הלב של הבחירות. גם קשה להיות מופתעים מההוראה של הלייבור לראשי הקרן "לשקול אם למכור את השקעותיה בישראל".

מאפיין בינלאומי של בחירות

אן הרצברג, היועצת המשפטית של ארגון NGO Monitor, המנטר את קמפיין החרם ומשיכת ההשקעות נגד ישראל ברחבי העולם, סבורה שלא מדובר רק בתופעה המוגבלת לנורווגיה. "נושא החרם על ישראל הפך לעניין במערכות בחירות רבות בעולם. בנורווגיה בפרט יש איגוד עובדים גדול, שבמשך זמן רב, כבר שנים ארוכות, מקדם משיכת השקעות מבנקים בישראל ועיצומים עליה. איגודים כאלה בדרך כלל מקושרים לשמאל הפוליטי, לרוב הקיצוני.

"גם המלחמה בעזה הפכה להיות עניין גדול בהרבה מערכות בחירות בעולם", מוסיפה הרצברג,

"למשל בבריטניה זה היה עניין משמעותי בשנה שעברה, וגם בארה"ב, כאשר המפלגה הדמוקרטית דנה בעניין המלחמה כחלק מרכזי במצע שלה. זה מעיד על המגמה העולמית בעניין הזה, אף שנורווגיה באופן טיפוסי מתנגדת לישראל, ולכן הגיוני שזה יהפוך שם לעניין. עם זאת, אף שהיה ניתן לחשוב שהמלחמה בעזה תעלה על סדר היום, העובדה שמשיכת ההשקעות מישראל הפכה מרכזית כל כך היא יוצאת דופן. הסיבה לכך, כנראה, היא מצב הסקרים, כאשר השמאל והמרכז מפגרים מאחורי הימין, והם סבורים שזה נושא בעל משמעות רגשית שיכול לסייע להם. בימין מניפים במצבים כאלה את דגל ההגירה המוסלמית הבלתי-חוקית, ובשמאל הסוגיה העזתית היא המקבילה ההפוכה".

הנקודה המרכזית של משיכת ההשקעות איננה כל כך אובדן הכסף, אף שלא ניתן לזלזל בכך, אלא בעיקר הרעש התקשורתי שכל הפעולות הללו מייצרות והסמליות שהיא מגלמת. מדובר, כאמור, בקרן ההשקעות הגדולה בעולם, וההשפעה של מעשיה בולטת במיוחד. תיק ההשקעות של הקרן בישראל מגיע רק לעשירית האחוז מסך כל השווי שלה, אבל ההחלטה להפסיק את העברת הכספים לחברות מסוימות בישראל סוקרה בכל האתרים המרכזיים בארץ ובעולם, כולל בעזרת כותרות כגון "נורווגיה מפנה גב לישראל".

אף שבקווים המנחים שנוסחו לפעילות הקרן יש התייחסות לעניין זכויות האדם, דווקא הדגש שניתן לנקודה המוסרית יוצרת כאב ראש לא קטן לנורווגים עצמם. אם נשים לרגע בצד את עשרות החברות הישראליות שהקרן מושקעת בהן, יש עוד כ-9,000 חברות בעולם שנהנות מהכספים הנורווגיים שמעבירה הקרן. היא לרוב שומרת על פרופיל נמוך, אך התניית פעולותיה בבחינה מוסרית של שמירה על זכויות אדם יכולה לסבך מאוד את היכולת שלה לפעול במדינות רבות. "זה המשבר הכי גרוע שחוויתי כאן אי פעם", הודה מנכ"ל הקרן בעיתונות המקומית, "זה מצב רציני, בגלל שזה קשור באמון שנותנים בקרן שלנו".

בנוסף, בנורווגיה יצרה הפרשה הזאת מחלוקת פוליטית פנימית על רקע שינוי הנוהג שהיה מקובל שם. במצב העניינים הרגיל ארבע המפלגות הגדולות בבית הנבחרים עובדות יחדיו ומחליטות באמצעות "רוב מיוחס" על קו עיקרי שמנחה את פעילות קרן הפנסיה, כדי להימנע משינויים בתיקי ההשקעות שלה בכל פעם שממשלה אחרת עולה לשלטון.

המצב הנוכחי, שבירת הסטטוס-קוו בהקשר זה, עלול לפגוע בנורווגים עצמים, התריע מחמוד פרהמנד, מחוקק יליד איראן מהמפלגה השמרנית, שגם חבר בוועדה בבית הנבחרים שמפקחת על פעילות הקרן. "כיום היא מושקעת בכ-9,000 חברות בכל רחבי העולם, וככל שפעילותה תהפוך מובלטת וגלויה יותר ² כך יגדל הסיכון למוניטין שלה", הוא הזהיר. ארנה סולברג, שבעשור הקודם כיהנה כראש הממשלה באוסלו במשך שמונה שנים, מסכימה איתו. "העיקרון שלפיו ההשקעות מנוהלות ללא השפעה פוליטית חשוב בשבילנו", היא אמרה בתחילת החודש.

בשיחה עם מקור ראשון יצא פרהמנד נגד מעורבות של פוליטיקאים בפעילות הקרן. "הקמנו את ועדת האתיקה וגיבשנו כללים אתיים כדי להרחיק את הפוליטיקאים מההשקעות והחברות

עצמן", הוא אומר, "הגדרנו מערך נרחב של כללים, ותפקידה של ועדת האתיקה הוא לתת עצות לקרן בהתבסס עליהם".

סטולטנברג, שר האוצר, מגן על המדיניות החדשה ואומר כי היא מהווה "איזון נכון בין דילמות ובין החלטות קשות". לדבריו, "המערכת עובדת. ניתן לפשר בין היכולת לשמור על פעילותה של קרן עושר גדולה ובין קווים מוסריים מנחים. מכיוון שקרן העושר הריבונית נמצאת בבעלות העם דרך הממשלה, יש החלטות פוליטיות שיוצרות את המסגרת לפעילותה. זה חייב להיות ככה בדמוקרטיה. עם זאת", הוא הדגיש, "לקרן יש גם עצמאות וניתוק מהפוליטיקאים".

חשש אפשרי אחר של כמה מחברי הממשלה ומנהלי הקרן הוא שאותו "איזון נכון" שסטולטנברג דיבר עליו צריך להיות עדין במיוחד, שכן בעת הנוכחית הוא צריך בה בעת להפגין עמדה נוקשה יותר כלפי ישראל בהתאם לדעת הקהל במדינה, אך גם במקביל לא "להעליב" את ארה"ב, התומכת בירושלים. "זו דילמה עצומה", אמר בכיר נורווגי ל"פייננשיאל טיימס", אתה מסתכן בהערכת היחסים עם האחד או עם השני, וזו הסיבה לכך שאין הרבה קרנות עושר במשטרים דמוקרטיים".

ואכן, ניסיון השבוע האחרון גילה שלא בכדי חשש אותו בכיר נורווגי ממצב כזה. אחת החברות שהקרן מכרה את מניותיה בה היא "קטרפילר", בטענה שצה"ל משתמש בדחפורים מתוצרתה ולכן החברה "תורמת לסבל בשטחים הפלסטיניים". אף שמדובר רק ב-1.2 אחוזים ממניות החברה, הפרשה עוררה סערה: הסנטור האמריקני לינדזי גראהם, תומך ישראל מובהק, פרסם איום מובהק כלפי הקרן וממשלת נורווגיה ברשת החברתית X. "אם אינכם יכולים לעשות עסקים עם 'קטרפילר' מפני שישראל משתמשת במוצרים שלהם", הוא כתב, "אולי הגיעה העת שתבינו כי לעשות עסקים עם ארה"ב או לבקר בה זו פריווילגיה. אולי זה הזמן להטיל מכסים על מדינות שמסרבות לעשות עסקים עם חברות אמריקניות או למנוע אשרות כניסה לארה"ב ממי שמנהלים ארגונים שמענישים חברות אמריקניות בגלל חילוקי דעות גיאו-פוליטיים. אני דוחק בכם לשקול מחדש את החלטתכם קצרת-הרואי", הוא סיכם.

האיום של גראהם כנראה עורר לחץ בנורווגיה, שכן ראש הממשלה שלח מסרון אישי לסנטור האמריקני כדי להבטיח לו שזו לא המדיניות הממשלתית, וכי ההחלטה התקבלה "באופן עצמאי" בידי הקרן, "ואינה פוליטית".

פגיעה בטווח הארוך

רבים בנורווגיה לא אוהבים את התנהלות הממשלה סביב הקרן באחרונה, וכיאה למדינה נורדית הדיון על כך נערך בגלוי ובטונים מנומסים. אחת הדרכים של הממשלה לענות לביקורת היא לנסות להתמקד דווקא בסוגיות צדדיות, כגון השפעת ההתעשרות של הקרן על האזרח הנורווגי והרגלי הצריכה שלו. עם זאת, מדובר בבירור בניסיון להסיט את הדיון מעניין הבחירות וההקשר הפוליטי, ולברוח מהטענות נגד השרים.

מתנגדי הממשלה לא מתבלבלים, והביקורת הנורווגית גם מתמקדת בעניינים אחרים שקשורים בפרשה: כך למשל, משיכת ההשקעות לא קשורה רק לסיפור העזתי. לדבריהם, הקרן מכרה למשל את המניות שלה בחברות שפועלות ביהודה ושומרון, כגון "רמי לוי" או "מקס סטוק". אף שבעיני האזרח האירופי הממוצע ניתן להצדיק צעד כזה בתואנה שמדובר בחברות התורמות להפרת זכויות האדם של הפלסטינים, עדיין ניתן לתמוה על התזמון הנוכחי ² כאמור, חודשיים אחרי שבית הנבחרים המליץ לא לפעול בכיוון הזה, ושבועות ספורים לפני הבחירות.

יתרה מכך, נראה שהקרן התמקדה באופן פרטני בישראל, ולא בחנה באופן כולל את השקעותיה במדינות אחרות בהתאם למדד החופש או סוגיות מוסריות אחרות. הליגה נגד השמצה פרסמה דו"ח על פעילות הקרן, ולטענתה היא נוהגת באמות מידה כפולות כלפי ישראל: חברות בארץ, לדברי הליגה, מודרות מתיקי ההשקעות של הקרן בשיעור הגבוה ביותר בעולם, אף שלפי מדדים עולמיים לזכויות אדם הציון של ישראל גבוה יותר ממדינות אחרות שדווקא נהנות מהשקעות של הקרן, כגון סין, מצרים או הודו.

הרצברג, היועצת המשפטית של NGO Monitor, סבורה שחשוב להוקיע ברבים את "צביעותה של הקרן": "היא משקיעה בסין ובטורקיה, אבל מפגינה כפייתיות ביחס לישראל, למרות כל הסוגיות של הפרת זכויות אדם במקומות אחרים בעולם", היא אומרת, "זה מוכיח שמדובר כאן בפוליטיקה, ולא בעניין מוסרי. בנוסף, כל העושר של הקרן מגיע מהפקת נפט של הנורווגים, שזו אירוני למדי: מקור הכסף בדברים שפוגעים בעולם, וגם עכשיו הנורווגים משתמשים בו לרעה ובאופן לא הגון. הם מציירים את עצמם כאנשים מוסריים, אבל בסוף נהנים מעושר שמקורו בתעשייה שפוגעת בעולם".

פרהמנד, איש המפלגה השמרנית בבית הנבחרים הנורווגי, מוטרד יותר מניצול הסוגיה לצורך גריפת רווחים בקלפיות. "העניין העיקרי כאן הוא שאנו לא רוצה מעורבות פוליטית בהשקעות של קרן העושר הריבונית", הוא מסביר למקור ראשון, "אבל יש מפלגות פוליטיות בשמאל הקיצוני שרואות את נקודת הזמן הזאת כהזדמנות לגרוף עוד קולות. הן מנסות לבצע פוליטיזציה של הקרן, ולעקוף את הכלים שנבנו בשבילה ובשביל ניהול ההשקעות שלה".

ביוני הפרלמנט המליץ לא לבחון את ההשקעות בישראל, ובעקבות הסקרים האחרונים, שבהם הממשלה מפגרת אחרי הימין, זה השתנה. יש קשר בין הדברים?

"הממשלה נוטה שמאלה, בהובלת מפלגת הלייבור ובתמיכת מפלגת השמאל הסוציאליסטי. הבחירות עומדות בפתח, וסקרי דעת הקהל מלמדים על עליית השמאל הקיצוני, כך שלצורך הרכבת ממשלה מפלגת הלייבור תהיה תלויה בשמאל הסוציאליסטי, במפלגה הקומוניסטית וגם במפלגה הירוקה, שהיא מעין מפלגת שמאל. במהלך הדיונים שקיימנו על הקרן ביוני הייתה הסכמה רחבה, מכל רחבי הקשת הפוליטית, שבשום אופן לא נבצע פוליטיזציה של השקעות הקרן. אבל מפלגות השמאל הקיצוני הציגו הצעות להפוך את התהליך לפוליטי, למשוך השקעות מישראל ועוד. ההצעות הללו לא זכו לרוב בפרלמנט".

תוכל להסביר מדוע ישראל מסומנת בתהליך זה, בעוד שהקרן משקיעה כספים בסין, טורקיה או קטאר?

"ודאי שמפלגות השמאל תמיד רצו להחרים את ישראל או למשוך השקעות ממנה. זו המדיניות שלהם כבר שנות דור, ואין בה דבר חדש", עונה פרהמנד, "הן זיהו הזדמנות להיתפס לשיח הנוכחי בחברה ולהגיע לפריצת דרך במאבק התקוע שלהן לקדם משיכת השקעות מישראל. לפני שנתיים פורסם מסמך ממשלתי נרחב שדן בסיכונים שניצבים בפני הקרן, ואקטיביזם פוליטי סומן כאחד מהם. אנו רואים שסוג פעילות כזו גם זוכה לתשומת לב מעבר לים בארה"ב, עם הציוצים של סנטור גראהם [1] שזו דוגמה לסכנה של הפוליטיזציה בקרן".

אז אם נשים לרגע את התקינות הפוליטית בצד, אתה מסכים שמפלגות השמאל מנצלות את הסוגיה לצורך מומנטום פוליטי?

"חלק מהקבוצות האלה, כגון הקבוצות האסלאמיות, הגדירו את סוגיית משיכת ההשקעות כאחת הסיבות העיקריות שלהן להצביע למפלגות מסוימות. ראשי כמה מכוני מחקר קיצוניים ציינו כי המצב ביחס לחרם על ישראל הוא אחת הסוגיות הגדולות בשביל אוכלוסיית המהגרים מהמזרח התיכון.

"אך הפרדוקס כאן הוא שלמפלגות שהן התומכות הגדולות ביותר של סוגיית החרם [2] השמאל הסוציאליסטי, הקומוניסטים, מפלגת הלייבור ואפילו איגודי העובדים [3] יש קרנות פנסיה משלהן שמשקיעות בחברות בישראל. הן החלו ביללות וזעקות על משיכת השקעות, אך כשנחשף שהן עצמן משקיעות בישראל או בחברות הקשורות אליה הדיון גווע".

כחבר המפלגה השמרנית, אם תזכו בבחירות [4] המדיניות הזאת והיחס לישראל ישתנו?

"כאשר הדברים נוגעים לקרן העושר הריבונית, אני ומפלגתי ברורים מאוד: ההשקעות של הקרן לא צריכות להיות מנוהלות בידי פוליטיקאים. הדבר החשוב ביותר הוא שהקרן תציית לכללים האתיים. אם נדבר על הפרות זכויות אדם, אם נסתכל על עוד מדינות שהקרן משקיעה בהן, שיש בהן פשעי מלחמה, למשל, זה ישפיע גם על השקעות אחרות שלה.

"הקרן איננה אמצעי פוליטי או מכשיר לעיצוב מדיניות חוץ, וגם מפלגת הלייבור הסכימה עם זה עד לאחרונה. היא מעולם לא הייתה כזו, ואסור שתהיה כך בעתיד. יהיו לגישה כזו השלכות מרחיקות לכת לעתיד מערכת הרווחה הנורווגית. בטווח הרחוק זה גם יפגע במטרות המרכזיות של הקרן, שהן השקעות לצורך רווחים ברמת סיכון סבירה, למען דורות העתיד".

פורסם במקור ראשון, בתאריך 3 בספטמבר, 2025.